

E

BIBLIOTEKA

8J4-32

F79

SHETËTË

GJIROKASTER

FORTESA

tregime

8JH-32

F79.

FORTESA

Tregime

850

SHTËPIA BOTUESE «NAIM FRASHËRI»

Ali Abdihoxa

P E R M B Y S J A

1

Buzë rrugës, në këmbët e Tepes, që ngrihej si rojë përmbi urën e Zaranikës e përmbi qytetin e Elbasanit, komandanti dha shenjën e sulmit. Zeqos i takoi të ngrihej i pari. Shkrehu automatikun dhe thirri:

— Zulëm, ore, shokëni, zulëm! Yrrja-a! Beriha-aj!

Me kurriz nga qyteti e me fytyrë nga ullishta, u hodh si pa të keq në mes të rrugës, në mes të gjermanëve. Ushtoi faqja e kodrës, krisi pushka e mitralozi, u doli flaka makinave, njerëzit u ngjirën, u përgjakën, u kacafytën, u thyen kondakët e pushkëve. Tymi dhe era e barutit, si në çdo betejë të ashpër, mbuluan xhadenë dhe ullishtën. Krismat e gjëmimet tundën mbarë qytetin.

— Zeqo-o! — i briti rrëzë veshit komandanti. — Merr skuadrën dhe nisu për të rrethuar sarajet e beut të madh.

— Nuk i di! — ia ktheu Zeqoja dhe një damar, si fitil mavi, i kërceu në mes të ballit.

— Thirr, nuk të dëgjoj! — briti sërish komandan-
ti.

— Nuk e di, jo-o-o!

— Ja, ajo me shumë oxhakë. Arresto kë të gjesh
brenda.

— Si urdhëro-on!

Zevoja u ngrit në këmbë, dëgjoi fishkëllimën e
plumbave, tundi pushkën, thirri:

— Skuadra pas meje!

Si skifteri, që rrëmben gjahun, ashtu edhe skuad-
ra u shkëput nga beteja e rrugës dhe fluturoi pas
skuadërkomandantit. Zevoja, që tashmë po vraponte
përmes zallit të Zaranikës, tek pa shokët rreth e rro-
tull, u mallëngjye nga ai gëzim i n'johur, nga ai gë-
zim, që e kishte rrëmbyer shpateve, luginave, pro-
zhmeve e grykave. Qëndroi një hop dhe, para se të
hidhej në breg, ngrii grushtin:

— Zulëm, ore shokëni, zulëm! Yrrja-a! Beriha-aj!

Por gjithë kjo britmë i shkoi kot Zeqos. Para tij
shtriheshin kopshte e oborre të heshtura, si të mos do-
nin t'ia dinin fare për betejën që jehonte rrëzë Tepes
e në mes të xhadesë.

Pa e ndalur vrapin, skuadra rrethoi shtëpinë e
beut të madh dhe Zevoja hodhi bombën e parë në
mes të oborrit.

2

Atë mëngjes, para se të pëlciste lufta në xhade
e në ullishtë e para se të pëlciste bomba e Zeqos në
oborrin e madh të sarajeve, hanëmja e vogël largoi
jorganin prej atlasit, hapi perden e trashë dhe me
kërcime valsi fluturoi drejt pasqyrës së tualetit. Lë-
shoi kokën prapa dhe pa qafën e gjatë e të bardhë
si bora. Pastaj u kthye në profil, nga e majta e nga

e dhathta. Më në fund u shikua drejt, me vetulla të ngrysura e me vështrim të mprehtë. Kjo ishte poza më e dashur e artistes që ajo kishte parë në kinema kohët e fundit. Elsës iu bë se nuk i mungonte asgjë për t'u dukur e bukur si një Greta Garbo. Ç'kishte Greta më tepër se ajo? «Grande amore! Eja, se po të pres!» — tha vajza me vete dhe buzëqeshi aq lehtë, sa mezi iu shqua çarku i bukur i dhëmbëve të bardhë si inxhi.

Vajza e beut të Elbasanit nuk i kishte kapërcyer të nëntëmbëdhjetat: në të dyja faqet i dukeshin ende burmat e fëmijërisë. Nga bukuria i kishte prerë kokën t'et: flokë-, sy- e vetullzëzë, lëkurëbardhë, shtathedhur, me një palë këmbë të drejta, si figurinë.

«Grande amore!» — tha sërish vajza me vete dhe u hodh mbi divan.

Heshtja e mëngjesit të nëntorit u prish nga të shtënat e një mitralozi buzë ullishtës. «Ah! — kli-thi Elsa dhe u kujtua se në periferi të qytetit bëhej luftë në mes të partizanëve dhe gjermanëve. — Ah, të mallkuarit!»

Elsë hanëmja, si vajzë beu e përkëdhelur, s'para e pati ndier erën e barutit. Kur u pushtua Shqipëria, ajo ndodhej në Itali. «U bëmë edhe ne mbretëri e madhe», — tha Elsa, duke përsëritur fjalët e letrës që i shkruante i ati. Asokohe ajo ishte katërmëdhjetë vjeçe, nxënëse e klasës së dytë në një lice klasik të Romës. Pas një viti erdhi në Shqipëri për pushimet verore. I ati, që kishte gisht të madh në punët qeveritare, i tha Elsës se populli shqiptar ishte shumë i lumtur, se kurorën e shqiptarit të moçëm, që njihej me emrin Skënderbej, e kishte vënë Viktor Emanueli i Tretë. Elsa jetoi në mes të luksit, shëtiti nga Elbasani në Tiranë, u përkëdhel me langonjtë e të atit, dhe në shtator u kthye përsëri në Romë për të vazhduar studimet. Kur kapitulloi Italia, i ati nisi një njeri të besuar për ta shpënë në Zvicër, por plot një vit më vonë, papritur e pakujtuar, qehajai u kthye bashkë me Elsën në Shqipëri.

«— Si ndodhi? — pyeti beu.

— Gocën, bej, e kishte marrë malli për ju. S'deshi të shkonte në Zvicër. Hoqa të zit e ullirit derisa e solla këtu.

— Moj bijë, po këtu bëhet luftë! — iu kërcënua beu.

— Edhe në Shqipëri bëhet luftë?! — u çudit Elsa dhe iu hodh të atit në qafë e përmalluar.»

Beu deshi të largohej nga Shqipëria menjëherë bashkë me të bijën, po komanda gjermane e mbajti, pasi gjendja paraqitej mjaft e rrezikshme në Ballkan. Ushtria e Kuqe ishte futur në tokën Jugosllave. Udhëtimi i familjeve qe bërë i pamundshëm. Shkurt: beu i Elbasanit, si bashkëpunëtor i ngushtë i nazistëve, vendosi të largohej me forcat gjermane. Komandanti i garnizonit kishte marrë përsipër ta dërgonte shëndoshë e mirë bashkë me të bijën në Berlinin «e pamposhtur».

Vetëm gjatë këtyre dy muajve Elsë hanëmja ndjeu telashet e luftës dhe kuptoi se populli ishte ngritur dhe luftonte kundër gjermanëve. Para tri ditësh beu qe lajmëruar nga komanda e ushtrisë të ishte gati për udhëtim të largët, drejt Berlinit.

...Trokiti gishtat mbi komodinë, «rënkoi» për gjumin e ëmbël që kishte bërë gjatë natës dhe vrapoi te lavamani.

— Shpejt! Shpejt! — dëgjoi zërin e të atit poshtë në oborr. — Të poshtrit! Po ikin! Duan të na lënë këtu. Të poshtrit!

Elsë hanëmja s'pati kohë të lahej. Fshiu shkumën nga fytyra dhe nxori kokën në dritare. Të gjitha dyert e shtëpive përdhese rreth e rrotull ishin të mbyllura. Nëpër rrugët e ngushta qenë rreshtuar njëshkolona të gjata të ushtrisë gjermane. Tek-tuk dëgjohej krisma e një mitralozi si nga Krasta, si nga Shkumbini, si nga ullishta.

— Ah, të poshtrit! — murmuriti Elsë hanëmja sa për të imituar të atin. Ç'është e vërteta, ajo ende nuk e kishte kuptuar, pse ishte kaq e domosdoshme të iknin në Berlinin «e pamposhtur», kurse e tërë pa-

suria e të atit ndodhej në Romën e bukur, pranë mureve të Koloseut. — Ç'do të thotë kjo? Partizanët! Bo-bo, sa të rrezikshëm këta partizanët!

Por, megjithëkëtë, Elsë hanëmja përsëriti:

— Të poshtrit, s'duan të na marrin në Berlin. Prinsni. E dëgjuat! — iu kërcënua gjermanëve të heshtur atje tej në rrugë dhe u lëshua drejt gardërobës për të veshur kostumin e udhëtimit.

Në saraje mbretëronte një rrëmujë e madhe, ku s'e merrte vesh i pari të dytin. Disa zbritnin shkallët, të tjerët ngjiteshin e pengonin njëri-tjetrin, ca valixhe ishin hedhur në mes të oborrit, njëri nga shërbëtorët mbushte bagazhin e veturës me ato pak sende të çmueshme që beu s'i pati nisur ende në Itali bashkë me shumicën e plaçkave. Qehallarët vërtiteshin lart e poshtë me pushkë në krah, pa bërë asgjë.

— Shpejt! Shpejt! — shfrynte inatin beu kundër shërbëtorëve.

Ndërsa Elsë hanëmja po vriste mendjen në dhomën e gjumit ç'të merrte e ç'të flakte, një gjëim i fortë tundi themelet e sarajeve dhe asaj iu duk sikur u fundos i tërë qyteti. Klithi duke rënë përmbys mbi krevat, e përpirë nga lotët e drithërimat...

3

Pas bombës që hodhi Zeqoja në oborr, u dorëzuan menjëherë gjithë sa vërtiteshin brenda në kullë e rreth veturës, me bej e me hanëme, me dado e me qehallarë, me laçkë e plaçkë, me kuç e me maç, me valixhe e me langonj.

Zeqoja veproi siç ia preu koka. Beun e mbylli në një dhomë, çupën nazelie, që s'i kishte mbetur pikë gjaku në fytyrë e që, me të dëgjuar gjëimin e bombës e me të parë partizanët, ra përmbys pa ndjenja,

e ngriti peshë dhe e vuri mbi krevatin e saj. Qehallarë, shërbëtorë e dado, burra e gra, i ndau veç e veç dhe i mbylli në dy dhomat e poshtme, ca dhoma të vogla, plot lagështirë e shumica pa xhama. Pastaj vuri roja rreth shtëpisë, mori frymë i çliruar, mbajti vesh për të dëgjuar krismat që po largoheshin si nga Shëngjoni e rrëzë Kërrabës dhe tha:

— Po merr fund lufta. Së shpejti kthehet e tërë brigada.

Sipër rënkonte dyshemeja. Beu ecte lart e poshtë nëpër dhomë. Zeqoja përkëdheli tytën e pushkës.

— Do kemi edhe ca telashe me këta! — dhe ngriti sytë si për t'i treguar pushkës së vet beun atje lart. — Pastaj do t'i themi komunizmit: «Hajde këtu, lal, se kemi një çikë punë me ty...» — Zeqoja i ndërpreu mendimet. Beu shkeli tamam mbi kokën e tij. Disa grimca pluhuri i ranë në fytyrë. «Çhë-ë-ë», tesh-tiu Zeqoja. Kroi zverkun dhe tha:

— Gabim, gabim. Ata tërë jetën na kanë qëndruar mbi kokë. Sot mbaroi dita e tyre.

Gabimi duhej ndrequr. Doli në mes të oborrit, hapi krahët dhe urdhëroi me zë të lartë:

— Mjaft, zbritni poshtë!

Partizanët s'lëvizën nga vendi. Nuk e kuptuan menjëherë.

Zeqoja:

— Klasat sunduese, në bodrum.

Heshtje

— Partizanët lart!

I thanë:

— Shoku Zeqo, kjo pjesë e sarajeve nuk paska bodrum.

Zeqos nuk i pëlqeu që partizanët s'e kuptuan menjëherë qëllimin e tij:

— S'ka rëndësi, — tha ai. — Puna është që ata të zbresin poshtë, ne të ngjitemi lart.

Pas pak beu, qehallarë, shërbëtorë e dado, zbritnin poshtë, partizanët me pushkë, çanta e batanije në krah, ngjiteshin lart.

Ze qos iu duk sikur njerëzit eenin ngadalë. Briti:

— Yrrja-a-a!

Dhe secili u struk në vendin që i caktuan.

I thanë:

— Vajza e beut nuk dëshiron të zbresë.

Ze qoja ngriti dorën, si të largonte një mizë nga fytyra:

— Çdo gjë u përmbys. Që sot e paskëtaj dëshirat e bejlerëve dhe të agallarëve nuk merren parasys.

Ze qos i dhanë një copë letër të shkruar.

Pyeti:

— Ç'eshtë kjo?

— Lutja e hanëmes së vogël!

— Pse?

— Proteston.

— Çfa-a-arë?

— Kundërshton. Nuk i pëlqen të zbresë poshtë.

Ze qoja e bëri letrën shuk në dorë.

— Lutjet e çifligarëve dhe të borgjezisë nuk pranohe më. Fund!

Atje tej, krismat e betejës erdhën duke u shuar. E, kur u shua krisma e fundit, nuk vonoi shumë, e tërë brigada — si dhe batalioni ku bënte pjesë skuadra e Ze qos — vërshuan nëpër rrugët e qytetit, zunë prefekturën, postë-telegrafin e gjithçka tjetër.

Kështu, qyteti u çlirua. Ze qoja mori urdhër t'i mbante njerëzit të arrestuar sa të rregullohej burgu i qytetit, ose të shumtën sa të çlirohej Tirana. Punë ditësh. Punë orësh. Kështu i thanë.

Me bërryla të mbështetur në pezul të dritares e me grushtet e vogla në tëmtha, Elsa shikonte në oborr, tek lëvrinin partizanët, tek bisedonin me zë të lartë

e mjaft të gëzuar. Pastaj shikonte qiellin e nëntorit, që lëshonte shi të imët, dhe drithërima të shpesh-ta i përshkonin trupin. Në rrugë njerëzit shkonin e vinin të gëzuar. Setri, i mbyllur në qymezin e pulave, lehte me një të lehur të vajtueshëm, plot mallëngjim. Elsës i erdhi keq:

— Alo-o! Alo-o! Mos më harroni Setrin pa bukë!
Asnjë përgjigje.

— Ai ka zot! Nuk është qen rrugësh!

Nja tre partizanë kishin përveshur mëngët dhe po luanin me një rosë, që notonte në hauzin e shatërvanit. Rosa sulej drejt tyre: g-a-a! Partizanët e zhytin në ujë, por ajo, me ta nxjerrë kokën jashtë, lëshohej e gagariste përsëri.

Zeçoja, i rruar dhe i kruar, i veshur këmbë e kokë me kostumin e një koloneli gjerman, me një gjerdan kryq e tërthor mbi gjoks, me automatik mbi sup, rrinte te porta e madhe dhe shikonte kalimtarët tërë lakmi e smirë. Ai s'kishte të drejtë të brëndhte i lirë nëpër qytet, nëpër atë qytet, për të cilin kishte ëndërruar prej kohësh. Tërë jetën e jetës Zeçoja kishte kullotur dhentë e lopët e agait të vet atje larg, majë Poroçanit të Zi, ku dimër e verë bora qëndronte si takije e bardhë. Andej kaluan partizanët, atje ai puthi të ëmën e Balon dhe tha:

«Do shkoj me partizanët! Dhe shkoi.

Në mes të partizanëve kuptoi qëllimin e luftës, «klasat sunduese» dhe «të shtypurit», mprehu kalemmin e mësoi shkronjat e shqipes dhe, kur iu duk se kishte mësuar shumë, i tha komandantit:

— Epo mjafton, o shok i dashur, se do thonë pastaj na u bë Zeçoja i ditur!

Me shokët fliste rrallë, rrallë e për mall. Sa për punën e «zulmit», shokët i thoshin:

— Fjala «berihaj» është e tepërt, duket sikur e merr punën me të tallur.

— Po si të them: **zulëm, 'ore shokëni, zulëm!** Yrr-ja!... Hë pra, a s'të duket se e kërkon vetë goja të thuash edhe «berihaj»?